

BADIIY PERSONAJLAR HISSIYOTLARINI NAMOYON ETISHDA IMO-ISHORALAR, TANA HARAKATLARIGA OID LEKSEMALARNING STILISTIK XUSUSIYATLARI (INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI MATERIALLARI ASOSIDA)

Raxmonova Amira Ulfatovna

Samarqand davlat chet tillar instituti, Ingliz tili leksikologiyasi va stilistikasi kafedrasida katta o‘qituvchisi, mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada inson hissiyotlarini namoyon etishda imo-ishoralar, tana harakatlariga berilgan stilistik, sotsiolingistik, psixolingvistik sohalaridagi turli nazariyalar, qarashlar va izohlar tadqiqi hamda zamonaviy o‘zbek va ingliz badiiy asarlaridan keltirilgan misollar orqali stilistik xususiyatlarning qiyosiy tahliliga bag‘ishlangan.

Kalit so‘zlar: stilistika, personaj, hissiyot, imo-ishora, tana harakati, qo‘llar, nafas, yurak, qo‘l, oyoq.

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛЕКСЕМ ЖЕСТОВ, ДВИЖЕНИЙ ТЕЛА ПРИ ПРОЯВЛЕНИИ ЭМОЦИЙ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПЕРСОНАЖЕЙ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию различных теорий, взглядов и интерпретаций в стилистической, социолингвистической, психолингвистической областях, в которых жесты при проявлении человеческих эмоций приписываются движениям тела, а также сравнительному анализу стилистических особенностей на примере современных узбекских и английских произведения искусства.

Ключевые слова: стилитика, характер, эмоция, жест, движение тела, руки, дыхание, сердце, рука, нога.

STYLISTIC FEATURES OF LEXEMES OF GESTURES, BODY MOVEMENTS IN THE MANIFESTATION OF EMOTIONS OF PERSONAGES (BASED ON THE MATERIAL OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES)

Abstract. This article is devoted to the study of various theories, views and interpretations in the stylistic, sociolinguistic, psycholinguistic fields in which gestures in the manifestation of human emotions are attributed to body movement. Moreover, a comparative analysis of stylistic features on the example of modern Uzbek and English works of art.

Key words: Stylistics, character, emotion, gesture, body movement, hands,

breath, heart, hand, foot.

Kirish. Imo-ishoralar va tana harakatlari kinetik xatti-harakatlarning shakllari bo‘lib, kundalik hayotda, odatda, tez-tez uchraydi. Badiiy asarlarda esa personajlarning hissiyotlarini yorqin ifodalash maqsadida imo-ishoralar va tana harakatlariga oid til birliklari keng qo‘llaniladi. Umuman olganda insoniyat ibtidoiy davrlardan boshlab imo-ishoralardan foydalangan, o‘z qabiladoshlarining hissiyotlarini tanalari, qo‘llari va oyoqlarining harakatlari bilan tushungan va baholashga urinishgan. Shuni ta’kidlash joizki, imo-ishoralar asrlar davomida turli faylasuflar tomonidan o‘rganilgan. Misol uchun, Mark Fabius Kvintilianus o‘zining tadqiqotlari jarayonida imo-ishorani ritorik nutqlarda qanday ishlatish mumkinligini o‘rgangan. Uning eng yirik asarlaridan biri va muloqotning asosi “Notiqlik instituti” da o‘z kuzatuvlaridan kelib chiqib notiqlikning mohiyatini tushuntiradi [15].

Metodlar va natijalar. Maqolada tavsifiy, chog‘ishtirma, kontseptual tahlil usullaridan hamda til nazariyasi, adabiyotshunoslik, kognitiv tilshunoslik nazariyasida qo‘llanilgan ilmiy metodlardan foydalanilgan.

Ma’lumki, qadimgi ajdodlarimizning nutqi va nutq faoliyati hozirgi zamon kishilarida qanday funksiyani bajarayotgan bo‘lsa, o‘sha davrda ham xuddi shunday vazifani bajargan. U davrlarda axborot, ma’lumotlar ko‘lami tor bo‘lganligi tufayli insonlar noverbal nutqdan uzoq davrlar muvaffaqiyatli foydalanib kelgan. Avlodlar tarbiyasi, ma’lumotlar uzatish noverbal nutq orqali amalga oshirilgan.

Shubhasiz, imo-ishora komponenti har doim inson nutqiga hamroh bo‘lib kelgan. Og‘zaki nutq va imo-ishoralar o‘rtasidagi bu munosabatlar bizning ibtidoiy ajdodlarimizdan meros bo‘lib qolgan [Washburn S.L. 1967. P.23].

Imo-ishoralar va tana harakatlarining mazmun-mohiyatini o‘rganish uchun ilm - fanda barcha imo - ishoralar ikki katta asosiy guruhlarga ajratiladi: hissiy ifodalar hamda muloqot signallari. Hissiy ifodalar universal imo-ishoralar toifasiga kiritilgan bo‘lib inson muloqotida muhim rol o‘ynaydi. Semiotikada “jest” so‘zi tana va oyoqlarning (qo‘l-oyoqlar) harakati degan ma’noni anglatadi, bu an’anaviy belgi sifatida xizmat qiladi. Ushbu talqinda lablarga qo‘yilgan ko‘rsatkich barmog‘i (“jim” degan ma’noni anglatadi) ma’lum imo-ishorani bildiradi. Ayrim fiziologik harakatlarni imo-ishoralardan ajratib olish kerak bo‘ladi. Masalan, beixtiyor tananing biror qismini tirnash yoki qichishish bu imo-ishorani emas, balki fiziologik harakatlarni ifodalaydi. Inson etologiyasida imo-ishoralar aksariyat hollarda faqat qo‘l harakatlari deb tushuniladi.

Noverbal nutq turini shartli ravishda quyidagi ko‘rinishlarga ajratish mumkin:

— imo-ishora;

- mimika;
- pantomimika;
- exologik, ya'ni aks sado;
- signifikatsiya;
- daktiologik (barmoq nutqi).

Inson hayot va faoliyatining dastlabki pallalarida imo-ishoralar asosiy nutq turi sifatida alohida ahamiyat kasb etgan. Etnik stereotiplar asosida muayyan kechinmalarni, ma'lum axborotlarni shaxslararo munosabat jarayonida uzatish va qabul qilishda ifodalanuvchi tovushsiz, lekin ma'noli, mazmunli nutq turi imo-ishorali nutq deyiladi. Masalan, o'zbek xalqida fikrni tasdiqlash old tomonga bosh siltash bilan ifodalansa, xuddi shu ma'noni bulg'orlarda boshni sarak-sarak qilish orqali anglatiladi. Aksariyat hollarda imo-ishora his-tuyg'usiz namoyon bo'lgan va shaxslararo munosabatning tub ma'nodagi ham quroli, ham vositasi funksiyasini bajarib kelgan. Lekin uni his tuyg'usiz deb nomlash ham nutqning ilmiy-amaliy qiymatini pasayishiga olib keladi, bu holat uning ijtimoiy funksiyasini o'zida aks ettiradi.

Yuz harakatlari, tana a'zolari, qad-qomat yordami bilan fikrlarni uzatishga, sujetli, qoidali, ma'noli, dramatik kechinmali noverbal nutq turiga pantomimika deyiladi. U o'z mohiyati ko'lami bilan mimikadan ustuvor xususiyatga ega bo'lib, axborotlar, murakkab kechinmalar yuzasidan o'zgalarga ma'lumot uzatish tarzida hukm suradi Pantomimika yumor hissini, qo'rqinch tuyg'usini, zahmat obrazini, dahshat kechinmasini o'zida aks ettirib, ko'pincha kommunikativ funksiyani bajaradi, hissiy aloqa o'rnatish orqali taassurotlar mukammalligini ta'minlaydi [G'oziyev E. G. 2008. B. 316].

Etnik stereotiplar asosida muayyan kechinmalarni, ma'lum axborotlarni shaxslararo munosabat jarayonida uzatish va qabul qilishda ifodalanuvchi tovushsiz, lekin ma'noli, mazmunli harakat turi imo-ishorali nutq deyiladi [Shamshetova A. K. va boshq., 2018. B. 171].

Til - nutq tuzib, fikr, his-tuyg'u, istak kabilarni ifodalashda xizmat qiladigan fonetik, leksik va grammatik vositalar tizimi; kishilar orasida asosiy va eng muhim aloqa-aralashuv bo'lib, fikrlashuv quroli bo'lib xizmat qiladigan ijtimoiy bodisa hisoblanadi. Bundan ko'rinadiki, til kishilik jamiyatidagi ikkilamchi yozuv va belgilar, signallar, imo-ishora, mimika kabi yordamchi aloqa vositalariga nisbatan eng muhim aloqa vositasi bo'lib, jamiyat tomonidan yaratilgani hamda unga xizmat qilishi barchaga ma'lumdir. Shuning uchun ham uni o'rganadigan tilshunoslik fani falsafa, psixologiya, tarix kabi ijtimoiy fanlar qatoriga kiradi [Uluqov N. 2016. B. 6]. Shunday bo'lsada, Aksariyat hollarda nutq paytida to'g'ridan-to'g'ri so'zlardan tashqari tana harakatlari bilan imo-ishoralar yordamida kishilar salbiy hissiyotlardan tortib to'ijobiy hissiyotlarga qadar turli xil hissiyotlar

va g'oyalarni yetkazishga imkon beradi. Qizig'i shundaki, imo-ishoralar va nutq bir-biridan mustaqil ravishda amalga oshiriladi, lekin urg'u va ma'no birbiriga mutanosib bo'ladi.

“Bilimlarni tilda ifodalash bilan birgalikda ma'no imo-ishora yoki belgilar bilan ham ifodalanadi, bunda aytilgan fikr aniqroq tushuniladi, tinglovchi tafakkurida yana ham aniq jonlanadi. Qayd etish zarurki, ma'lum bir tilda, masalan, surdo tilida fikrlar yoki yetkazilayotgan xabarlar imo-ishora - vizual harakatlarga asoslaniladi. Tabiiy tilda, asosan, tovush orqali muloqot amalga oshsa, surdo tilida belgi tili muhim ahamiyat kasb etadi. [Uluqov N. 2016. B. 55].

Tildan kommunikativ funktsiya sifatida foydalanish jarayonida tilga yondosh (ekstralingvistik) hodisalar ham yordamga keladi. Bunday hodisalar qatoriga imo-ishoralar, mimika, nutq vaziyati singari hodisalar kiradi. Bunday tilni Praga tilshunoslari amaliy til deb hisoblaydilar va uni ma'lum nutqiy vaziyatdan holi bo'lgan sistemadan iborat nazariy tilga qarama-qarshi qo'yishadi. Nazariy til aniq va to'liq, ko'pincha grafik belgilar va simvollar orqali ifodalangan bo'ladi. Xususan, ilmiy uslub orqali namoyon bo'lgan til ana shunday xususiyatga ega bo'ladi [Nurmonov A. 2009. B. 62].

Paralingvistik vositalar turli tillarda so'zlashuvchi xalqlar tomonidan har xil ifodalanadi. Og'zaki va yozma nutqda ifodalanadigan turli paralingvistik vositalar doim bir-biriga to'g'ri kelmaydi. Masalan, qosh va ko'z vositasida ifodalanadigan tushunchalar tildagi so'zlar va gaplardan ko'ra mazmuni kuchliroq ifodalaydi. Paralingvistik vositalar milliy, shaxsiy, diniy, psixologik, etnik qarashlar, urf-odat va madaniyat bilan bog'liq. Kinesika – kishilarning fikr almashuvida nutq a'zolaridan tashqari barcha tana a'zolarining harakatini, imo-ishoralarni o'rganuvchi fan. Kinetik nutq (yun. “harakatga oid”) - imo-ishora tili [Xolmanova Z. 2020. B. 243].

Tilshunoslik sohasida imo-ishoraning eng qizg'in bahsli tomoni leksik yoki ikonik nutq imo-ishoralarining quyi toifasi atrofida aylanadi. A. Kendon birinchilardan bo'lib leksik imo-ishoralar ular bilan birgalikda yuzaga keladigan og'zaki nutqning leksiko-semantik tarkibini takomillashtirishga oid fikr yuritgan [Kendon A. 2004. P. 3]. Biroq keyingi paytlarda tadqiqotlarning aksariyati qarama-qarshi gipoteza atrofida aylanib, leksik imo-ishoralarni birinchi navbatda kognitiv maqsadga xizmat qiladi va nutqni ishlab chiqarish jarayoniga yordam beradi deb faraz qilishadi [Krauss R. M. 2001. P. 261].

Imo-ishoralarga qo'llar, yuzlar yoki tananing boshqa qismlari harakati kiradi. Umuman olganda, imo – ishora og'zaki bo'lmagan muloqotning bir shakli bo'lib, unda ko'rinadigan tana harakatlari nutq o'rniga yoki u bilan birgalikda ma'lum xabarlar yoki hissiyotni yetkazadi. Imo-ishoralar qo'llar, yuzlar yoki tananing boshqa a'zolari harakatini o'z ichiga oladi. Imo-ishoralar og'zaki bo'lmagan jismoniy muloqotdan farq qiladi, bu

aniq xabarlarini yetkazmaydi [Kendon A. 2004. P. 3]. Imo-ishoralar lisoniy muloqotda nutqqa qo‘shimcha ravishda ma’lumot beradi yoki so‘zlovchining hissiyotlarini ifodalaydi. Aksariyat hollarda nutq paytida to‘g‘ridan-to‘g‘ri so‘zlardan tashqari tana harakatlari bilan imo-ishoralar yordamida kishilar salbiy hissiyotlardan tortib to‘ijobiy hissiyotlarga qadar turli xil hissiyotlar va g‘oyalarni yetkazishga imkon beradi. Qizig‘i shundaki, imo-ishoralar va nutq bir biridan mustaqil ravishda amalga oshiriladi, lekin urg‘u va ma’no bir-biriga mutanosib bo‘ladi.

Bir nechta hissiy ifodalarni batafsil ko‘rib chiqadigan bo‘lsak, ochiqlik ishorasida tirsaklari biroz bukilgan qo‘llar va kaftlar yuqoriga qaragan holda suhbatdoshga cho‘ziladi. Ushbu imo-ishora qadimiy kelib chiqishga ega va etologlarning fikriga ko‘ra, dastlab ijrochining qurol va yomon niyatlari yo‘qligini namoyish qilgan. Imo-ishoralar tarixiy rivojlanish jarayonida amalga oshirilgan va zamonaviy madaniyatda ochiqlik va halollikni namoyish etish uchun keng qo‘llaniladi. Muzokaralar paytida kishi qo‘llariga e’tibor berish kerak. Agar u ochiq kaftlarni ko‘rsatsa, unda hamma narsa yaxshi, agar u qo‘llarini cho‘ntagiga yashirsa yoki orqa tomondan ushlab tursa, unda ko‘proq ehtiyot bo‘lish kerakligini anglatadi. Yosh bolalar yolg‘on gapirganda, bextiyor qo‘llarini orqalariga yashirishadi.

Muhokama. Badiiy asarlarda personajlarning ichki hissiyotlarini yorqin ifodalash maqsadida yozuvchilar tomonidan turli-tuman stilistik vositalar keng qo‘llaniladi. Kishi tashqi ko‘rinishiga oid bo‘lgan imo-ishoralar va tana harakatlariga oid bo‘lgan uslubiy vositalar ham badiiy matnning ajralmas qismidir. Jumladan,

1) Turning the envelope over, his hand trembling, Harry saw a purple wax seal bearing a coat of arms; a lion, an eagle, a badger and a snake surrounding a large letter ‘H’ [“Harry Potter and the Philosopher’s stone”. P. 30].

2) Bufetchi Salimjon akaning o‘rniga o‘tirib, tushuntirish xati yoza boshladi. Avval qo‘llari qaltirab, ishi yurishmadi, yozganining ustidan o‘chiraverdi [Sariq devni o‘limi].

Mazkur jumalalarda badiiy personajlarning asabiylashish holatini ochib berish uchun his hand trembling – qo‘llari qaltirab bir biriga ham ma’no ham struktura jihatidan ekvivalent bo‘lgan til birliklari ishlatilgan.

Keyingi misollarda oyoq/foot leksemalari qatnashgan misollarni tahlil qilamiz:

1) Neville’s legs sprang apart and he got to his feet, trembling [“Harry Potter and the Philosopher’s stone”. P. 150].

2) «Bu nima qilganingiz»? — so‘radim Karim akadan oyoq qo‘lim qaltirab [“Sariq devni minib”. B. 73].

Birinchi misolda “his feet, trembling” birikmasi kontekstdan kelib chiqqan holda badiiy personajning g‘azablanishini bildiradi. O‘zbek tilidagi misolda

ham “oyoq qo‘lim qaltirab” birikmasi personajning asabiylashayotganini ifodalaydi. Har ikkala tilda grammatik strukturalar, so‘zlar tanlovi juda ham o‘xshash ekanligini kuzatish mumkin. O‘zbek va ingliz tillarida odatda, oyoq-qo‘llarning qaltirashi salbiy ya’ni stress, qo‘rquv, g‘azab kabi hissiyotlarni namoyon qiladi.

Quyida tana a’zolariga oid misollar tahlili keltirilgan:

1) “Oh, yes,” said Mr. Dursley, his heart sinking horribly. “Yes, I quite agree” [“Harry Potter and the Philosopher’s stone”. P. 7].

2) O‘sha kunni eslasam, hozir ham yuragim orqamga tortib ketadi [“Sariq devni minib”. B. 10].

Yuqoridagi jummalarni qiyoslash orqali har ikki misolda ham yurak/heart leksemalari qatnashgan “his heart sinking horribly” va “yuragim orqamga tortib ketadi” stilistik vositalar qo‘llanilgan bo‘lib, ular yordamida personajlarning qo‘rquv hissiyotini boshdan kechirganini va bu holatni ifodalash uchun har ikki tilda ham ot+fe’l strukturasidan foydalanilgan. Ingliz tilida keltirilgan misolda personajning hissiyoti boshqa bir personaj tominidan tasvirlangan. Misolning o‘zbek tilidagi variantida esa personaj o‘zining hissiyotini o‘zi tasvirlaydi. Demak, har ikki tilda ham yurak/heart leksemasi qatnashgan birikmalarning qo‘llanilish jihatidan o‘xshashligi kuzatildi.

1) I stare at the picture, my heart beating quickly. I have absolutely no idea what they’re supposed to be [“Can you keep a secret?” P. 108].

2) Sevinganimdan yuragim koptokdek o‘ynab turibdi, yuguraman, yelaman, yuzlarimni o‘zim bitkazgan uyning devorlariga surib: “Uyim, uyginam, ey men bitkazgan turar joylar!” — deb irg‘ishlayman [“Sariq devni minib”. B. 67].

Keyingi jummalarni qiyoslash yordamida yurak/heart leksemalari badiiy personajlarning xavotir (birinchi misolda) va g‘urur (ikkinchi misolda) hissiyotlarini ifodalashda qo‘llanilgan. Ingliz tilidagi misolda heart+V+Adv birikmasi yordamida, o‘zbek tilida esa o‘xshatish stilistik vositasi yordamida yurak urishi koptokdek o‘ynashiga o‘xshatilgan. O‘zbek va ingliz tillarida yurak/heart leksemalari turli strukturalarda va birliklarda uchrasada namoyon qilinayotgan personajlar hissiyotlari deyarli bir xil.

Yurak/heart leksemalari ishtirokidagi misollarni tahlil qilish orqali har ikkala tilda ham qo‘rquv, hayrat, hayajon, xavotir kabi hissiyotlarni ifodalashga nisbatan o‘xshash strukturalar qo‘llanilgan bo‘lishiga qaramay, qardosh bo‘lmagan tillarning o‘ziga xos xususiyatlarini kuzatish mumkin. Yurak/heart leksemalari bilan birikadigan so‘zlar ayrim vaziyatlarda bir biridan farq qiladi.

Quyidagi jummalarda esa badiiy personajlarning hissiyotlarini yorqin namoyon qilishda nafas/breath leksemalari qatnashgan misollarni ko‘rib chiqamiz:

1) I stare back at him, feeling a breathless mixture of anger and exhilaration ["Can you keep a secret?" P. 111].

2) Nafasim chiqmay xirillab qoldim. Jon achchig'ida bir silkingan edim, yoqam yirtilib, bir parcha latta yigitning qo'lida qoldi ["Sariq devni o'limi". B. 48].

Mazkur misollarni qiyoslashda badiiy leksikaga oid farqli jihatlarni kuzatish mumkin. Birinchi misolda personaj o'zining hissiyotlari "anger and exhilaration" leksemalarini qo'llash orqali namoyon qiladi. Keyingi misolda esa "nafasim chiqmay xirillab qoldim" va "jon achchig'ida" birikmalari yordamida badiiy personajning o'zini yomon his qilayotgani, aniq aytganda jahli chiqqanligini fahmlash mumkin. Demak, ingliz va o'zbek tillarida nafas/breath leksemalari yordamida o'xshash bo'lgan ayni hissiyotlarni namoyon bo'lishi kuzatiladi.

Ingliz va o'zbek tillarida tanlangan badiiy asarlarni talqin qilar ekanmiz, har ikki tilda ham leksemalarning majoziy, ya'ni ko'chma ma'nolarda hamda obrazli tasvir uchun turli shakllarning qo'llanilishiga doir tafovutlarga guvoh bo'lishimiz mumkin. Ingliz tilidagi asarlarda badiiy personajlarning hissiyotlarni namoyon qilishda stomach leksemasi qatnashgan misollar ham uchraydi. Jumladan,

1) My stomach gives a nervous flip ["Can you keep a secret?" P. 9].

2) Harry's stomach lurched with nerves and Ron, he saw, looked pale under his freckles ["Harry Potter and the Philosopher's stone". P. 111].

Yuqoridagi har ikkala jumlada ham stomach leksemasi badiiy personajlarning xavotir va asabiy holatlarini namoyon qilishda ishlatilgan. O'zbek tilidagi badiiy asarlarda esa stomach so'ziga ekvivalent bo'lgan qorin/oshqozon leksemalari qatnashgan misollar ko'p uchrasada ular badiiy personajlarning hissiyotlariga oid vaziyatlarni ifodalamaydi. Misol uchun,

1) Mang, bunisini ham ichib yuboring, oshqozon tolsa, ko'ngil aynashingiz bosiladi, bolmasa kechgacha o'qchiysiz ["Sariq devni o'limi". B. 31].

2) - Qorin qalay, polvon? – so'radi peshonasi yaltiroq amaki ["Sariq devni o'limi". B. 156].

3) Qorin ham ochgan, oyijonim pishirib qo'ygan palovjonni ko'z oldimga keltirib har zamonda lablarimni chapillatib qo'yaman ["Sariq devni minib". B. 11].

Keltirilgan misollardan shu narsa ayon bo'ladiki, o'zbek tilidagi badiiy asarlarda qorin/oshqozon leksemalari hissiyotlarni emas balki fiziologik holatnigina ifodalaydi.

Keyingi nomutanosiblik – bu o'zbek tilidagi badiiy asarlarda tez-tez uchrab turadigan "yelka" leksemasi bilan bog'liq. O'zbek badiiy asarlarida personajlarning hissiyotlarini namoyon qilishda "yelka" leksemasi qatnashgan

bir qator misollarni keltirish mumkin:

1) Xatni jo‘natib, yelkamdan og‘ir tog‘ qulagandek yengil nafas oldim [“Sariq devni minib”. B. 48].

2) Tavba, deb yelkamni qisganimcha, «Sarqitlar xiyoboni»ga oshiqdim [“Sariq devni o‘limi”. B. 248].

3) Avval yelkasini uchirib, piqillab turdi-da, keyin to‘satdan, yosh bolalarga o‘xshab, ho‘ngrab yubordi: - Dadam, dadajonim! [“Sariq devni o‘limi”. B. 255].

4) Muzeyning daragini eshitgan Salimjon akam yelkasini qisib kuldi-yu, sekin mashinaga o‘tira boshladi [“Sariq devni o‘limi”. B. 276].

5) Qiyiqchani yuziga bosdiyu, yelkalari titrab-titrab, birdan o‘zini namat to‘shalgan yerga otdi [“Ikki eshik orasi”. P. 129].

Yuqoridagi misollarni talqin qilish orqali o‘zbek tilida naqadar yorqin bo‘yoqlarga boy stilistik uslublar mavjudligiga amin bo‘lamiz. Birinchi misolda “yelkamdan og‘ir tog‘ qulagandek” o‘xshatish stilistik vositasi personajning ma‘lum bir yumushdan qutulganligiga ishora qiladi. Tabiiyki, muammosi hal bo‘lgan odam yengil nafas oladi, ya‘ni bu yerda badiiy personajning mamnunligi namoyon bo‘ladi. Keyingi ikkinchi hamda to‘rtinchi misollarda “yelka qismoq” birikmasi turli hissiyotlarni ifodalaydi. Chunonchi ikkinchi misolda hayrat, to‘rtinchi misolda esa xursandchilik tasvirlangan. Uchinchi misolda personajning avval o‘zini ma‘lum vaziyatdan mamnun qilib ko‘rsatishi keyin esa to‘satdan xafa bo‘lganini yashira olmay yig‘lab yuborganini kontekst yordamida aniqlash mumkin. Oxirgi misolda esa personajning boshidan kechirayotgan hissiyotini aniqlashga uning harakatlari yordam beradi. Qiyiqchani yuziga bosishi sog‘inch hissini, yelkalari titrashi hayajonlanganligini anglatadi. Demak, yelkani qisish, uchirish, titratish insonning vaziyatga qarab har xil hissiyotlarini ochib berishga xizmat qilishini idrok etish mushkul emas. Ingliz tilida esa yelka ya‘ni “shoulder” so‘zi qatnashgan jumlar tadqiq qilinganda badiiy personajlarning hissiyotlarini namoyon qiladigan vaziyatlar uchramaydi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o‘zbek va ingliz tillarining qiyosiy tahlili davomida badiiy personajlarning hissiyotlarini namoyon etishda imo-ishoralar tana harakatlariga oid til birliklarining o‘xshash va noo‘xshash jihatlarini aniqlash mumkin. Badiiy asar yozuvchisi til birliklaridan foydalanishda har bir asar mavzusidan kelib chiqib, o‘zi tasvirlaydigan badiiy personajlar imo-ishoralari, tana harakatlarini kitobxon ko‘z o‘ngida aniq gavdalanitiradigan leksemalar, stilistik vositalarni qo‘llashga intiladi va badiiy personaj hissiyotlarining o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berishni uddalashi talab etiladi. Bundan tashqari, badiiy asarlarda personaj hissiyotlariga mos keluvchi til birliklarining qo‘llanishi asar tilining jozibador, ta‘sirchan bo‘lishini ta‘minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Nurmonov A. Struktur tilshunoslik: ildizlari va yo'nalishlari. Toshkent: "Ta'lim": 2009. — 160 b.
 2. Shamshetova A.K., Melibayeva R.N., Usmanova X.E., Xaydarov I.O. Umumiy psixologiya. O'quv qo'llanma. - Toshkent.: "Barkamol fayz media" nashriyoti, 2018. - 272 b.
 3. Uluqov N. Tilshunoslik nazariyasi. O'quv qo'llanma. Toshkent.: "Barkamol fayz mediya", 2016 – 192 b.
 4. Xolmanova Z. Tilshunoslik nazariyasi. Toshkent: Shafoat Nur Fayz, 2020. - 256 b
 5. G'oziyev. E .G. Psixologiya. Toshkent.: "O'qituvchi» nashriyot-matbaa" ijodiy uyi, 2008. – 352 b.
 6. Kendon A. Gesture: Visible Action as Utterance. Cambridge: - Cambridge University Press, 2004. – 400 p.
 7. Krauss R. M. "Lexical Gestures and Lexical Access: A Process Model". Book: Language and Gesture by D. McNeill (Ed.) New York: Cambridge University Press, 2001. pp. 261–283.
 8. Washburn S.L. Behaviour and the origin of man. Huxley Memorial Lecture // Proceedings of the Royal Anthropology Institute of Great Britain. 1967. – pp.21-27.
- Badiiy adabiyotlar ro'yxati:
9. Hoshimov O'. Ikki eshik orasi. – Toshkent: Sharq, 2012. – 215 b.
 10. Kinsella S. Can you keep a secret? – London: Published Dell Publishing Company. – 287 p.
 11. Rowling J.K. Harry Potter and the Philosopher's stone' – London: Bloomsbury Publishing Plc, 2004. – 223 p.
 12. Rowling. J. K. Harry Potter and the Chamber of Secrets. – New York: Scholastic press, 1999. – 342 p.
 13. To'xtaboyev X. Sariq devni minib. – Toshkent: Yangi asr avlodi. 2010. – 235 b.
 14. To'xtaboyev X. Sariq devni o'limi. – Toshkent: Yangi asr avlodi. 2017. – 288 b.
- Internet resurslari:
15. <https://en.wikipedia.org/wiki/Gesture>